

Middelengebruik: Tabaksgebruik

Inleiding

Ondanks de vele rapporten en boodschappen over de negatieve gevolgen van roken, blijft tabaksgebruik de grootste vermijdbare oorzaak van sterfte in de wereld.¹ Rookgedrag wordt doorgaans geïnitieerd tijdens de adolescentie en de meeste rokers raken verslaafd vóór ze de volwassenleeftijd bereikt hebben.² Hoe vroeger de leeftijd waarop de eerste sigaret wordt gerookt, hoe groter de kans op verslaving.³

Naast de gevolgen op lange termijn zoals verhoogd risico op cardiovasculaire problemen, chronisch obstructieve longaandoeningen en longkanker¹, heeft roken ook gevolgen op korte termijn (dus ook reeds tijdens de adolescentie) zoals verminderde longfunctie, verminderde fysieke fitheid, astmatische klachten, hoesten en kortademigheid.⁴

Zowel individuele factoren als omgevingsfactoren spelen een rol in het rookgedrag van jongeren. Jongeren hebben meer kans om te roken indien hun ouders, oudere broers zussen, of vrienden roken.⁵ Vrienden spelen daarbij ook nog een rol bij het aanleveren van sigaretten of andere tabaksproducten, ze doen de perceptie van de jongere over de algemene rookprevalentie in de populatie stijgen en helpen zo een norm te creëren waarin roken aanvaard is. Op individueel niveau zijn een negatief zelfbeeld⁶ en stressvolle gebeurtenissen belangrijke predictoren voor roken bij jongeren.⁷

Methodiek

In een eerste vraag wordt gepeild naar de lifetimeprevalentie van tabak.

- Heb je ooit tabak gerookt? Ja , nee

De tweede vraag gaat na wat de frequentie van het huidig gebruik is.

- Hoe vaak rook je momenteel? Dagelijks; minstens 1 maal per week maar niet elke dag; minder dan 1 maal per week of nooit.

Beide vragen werden reeds in voorgaande surveys bevestigd en laten dus toe om trends na te gaan.

¹ WHO. Chapter 6: Neglected Global Epidemics: three growing threats. In: World Health Report 2003: Shaping the Future. 2003.

² Lamkin L, Houston TP : Nicotine dependency and adolescents : Preventing and treating. Prim Care 1998, 25:123-35.

³ Sussman S, Dent CW, Severson H, Burton D and Flay BR. Self-quitting among adolescent smokers. Prev Med 1998, 27: A19-A28.

⁴ US Department of Health and Human Services. Preventing tobacco use among young people: a report of the surgeon general. US department of Health and Human Services, Public Health Service, Centres for Disease Control, Centre for Health Promotion and Education, Office on Smoking and Health; Atlanta, Georgia: 1994.

⁵ Tyas SL, Pederson LL. Psychosocial factors related to adolescent smoking : a critical review of the literature. Tob Control, 1998, 7:409-420.

⁶ Glendinning A, Inglis D. Smoking behaviour in youth: the problem of low self-esteem? J Adolesc. 1999 Oct;22(5):673-82.

⁷ Anda Rf, Croft JB, Felitti VJ, Nordenberg D, Giles WH, Williamson DF, Giovino GA. Adverse childhood experiences and smoking during adolescence and adulthood. JAMA. 1999 Nov 3;282(17):1652-8

Het aantal sigaretten die de laatste 30 dagen gerookt werden, wordt bevraagd met 7 antwoordmogelijkheden.

- Hoeveel sigaretten heb je gedurende de laatste 30 dagen gerookt? Geen; minder dan 1 sigaret per week; minder dan 1 sigaret per dag; 1-5 sigaretten per dag; 6-10 sigaretten per dag; 11-20 sigaretten per dag; meer dan 20 sigaretten per dag.

De leeftijd waarop de eerste sigaret werd gerookt, wordt ook bevraagd.

- Op welke leeftijd deed je voor het eerst het volgende ...? Een sigaret roken (meer dan een trekje)? Nooit; 11 jaar of jonger; 12 jaar; ...; 18 jaar of ouder.

Verder worden vragen gesteld over de omgeving van de jongeren. Een reeks vragen gaat na of belangrijke personen in de omgeving van de jongere roken, namelijk vader, moeder en hun beste vriend of vriendin.

- Rookt één van de volgende personen? Apart bevraagd voor: je vader, je moeder, je beste vriend(in). Rookt dagelijks; rookt af en toe; rookt niet; ik weet het niet; heb of zie deze persoon niet.

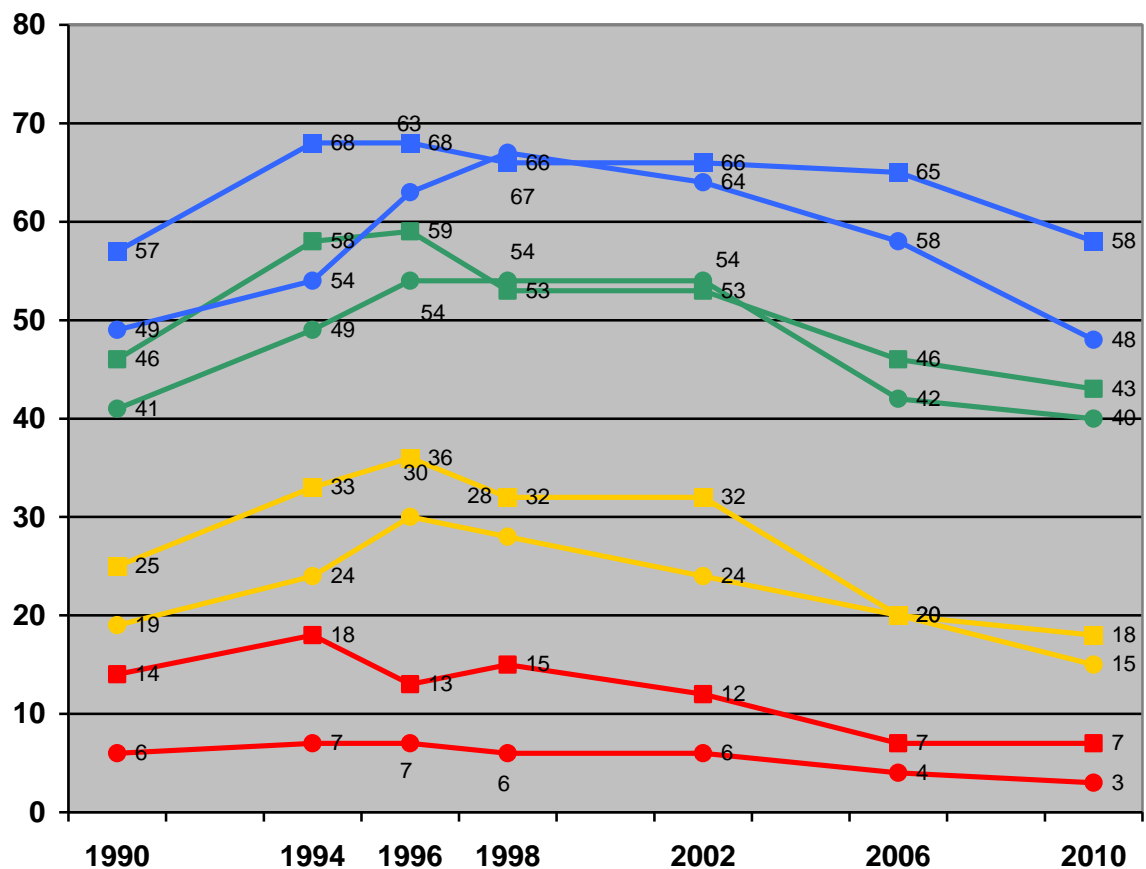
Resultaten

Ooit gebruik van tabak

In grafiek 1 zijn de resultaten van het ooit roken van tabak naar leeftijd weergegeven.

Algemeen (over de leeftijden heen) hebben in 2010 meer jongens ooit gerookt dan meisjes (respectievelijk 33,5% en 27,5%; $\chi^2 = 45,05$; $df = 1$; $p < 0,001$). Bekijken we dit per leeftijdsgroep, dan zijn er significante verschillen bij de 11-12 jarigen ($\chi^2 = 21,96$; $df = 1$; $p < 0,001$), bij de 13-14 jarigen ($\chi^2 = 5,45$; $df = 1$; $p = 0,020$) en bij de 17-18 jarigen ($\chi^2 = 25,25$; $df = 1$; $p < 0,001$).

In het algemeen is een daling te observeren in 2010 in vergelijking met 2006. Over de leeftijden heen daalt de lifetimeprevalentie (ooit gerookt) bij de jongens van 36,1% in 2006 naar 33,5% in 2010 ($\chi^2 = 7,99$; $df = 1$; $p = 0,005$). Bij meisjes daalt het ooit gebruik van tabak van 31,4% in 2006 naar 27,5% in 2010 ($\chi^2 = 19,63$; $df = 1$; $p < 0,001$). Deze daling was ook reeds merkbaar tussen 2002 en 2006 (jongens: 41,8% in 2002 ooit gerookt met $\chi^2(2002-2006) = 44,8$; $df = 1$; $p < 0,001$; meisjes: 36,8% in 2002 ooit gerookt met $\chi^2(2002-2006) = 41,0$; $df = 1$; $p < 0,001$).

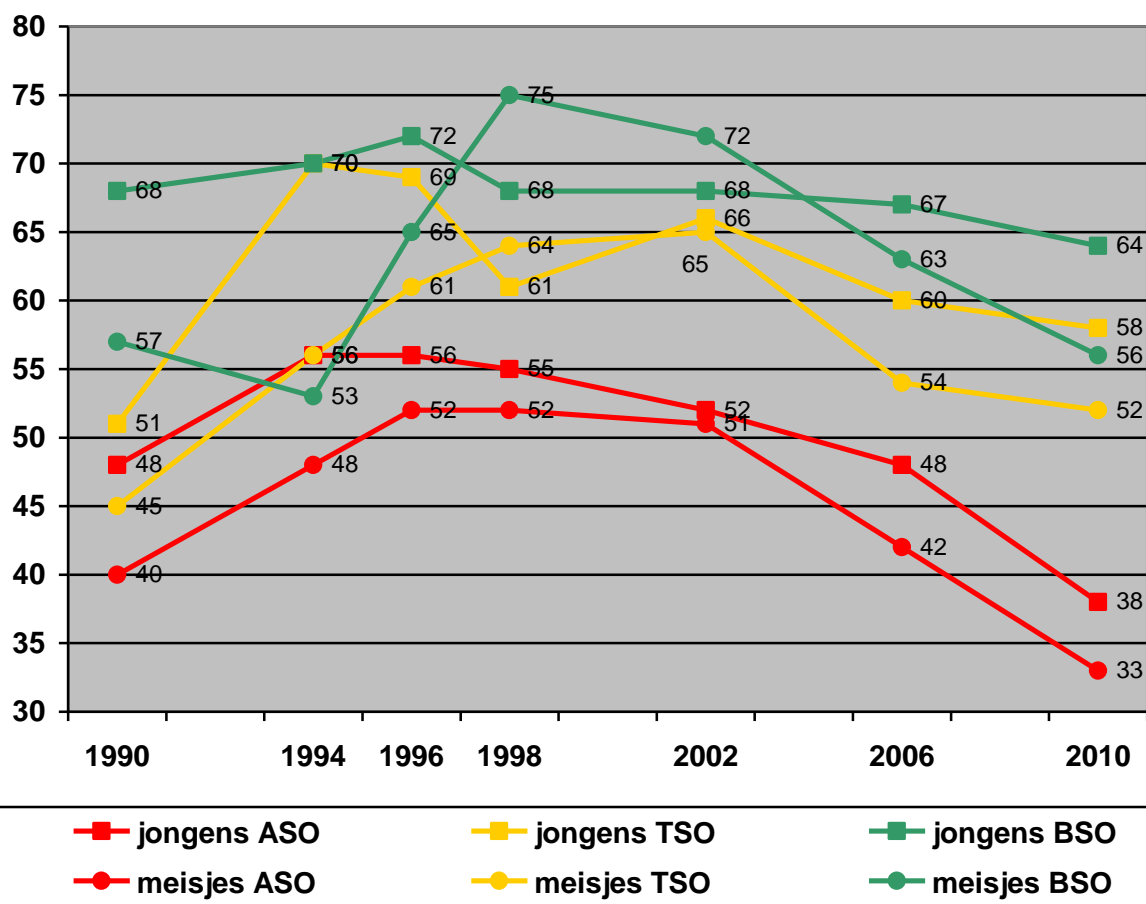

Grafiek 1: Lifetimeprevalentie (ooit tabak gerookt) naar leeftijd

Naar opleidingsniveau is er alleen een significante daling te observeren in het algemeen secundair onderwijs (grafiek 2). In het algemeen secundair onderwijs (jongens en meisjes samen) daalt het ooit gebruik van tabak van 44,6% in 2006 naar 35,4% in 2010 ($\chi^2 = 41,32$; $df = 1$; $p < 0,001$). Zowel voor de jongens als voor de meisjes is die daling significant.

In het technisch secundair onderwijs was er geen significante daling vast te stellen tussen 2006 en 2010 (technisch van 57,1% naar 54,9%).

In het beroepsonderwijs werd een lichte daling van 64,9% in 2006 naar 60,4% in 2010 vastgesteld ($\chi^2 = 5,31$; $df = 1$; $p = 0,021$). Deze daling was vooral te wijten aan een significante daling van het ooit roken bij de meisjes van 62,9% in 2006 naar 55,9% in 2010 ($\chi^2 = 5,73$; $df = 1$; $p = 0,017$). Voor jongens uit het BSO werd geen significant verschil gevonden.

Grafiek 2: Ooit gebruik van tabak naar opleiding

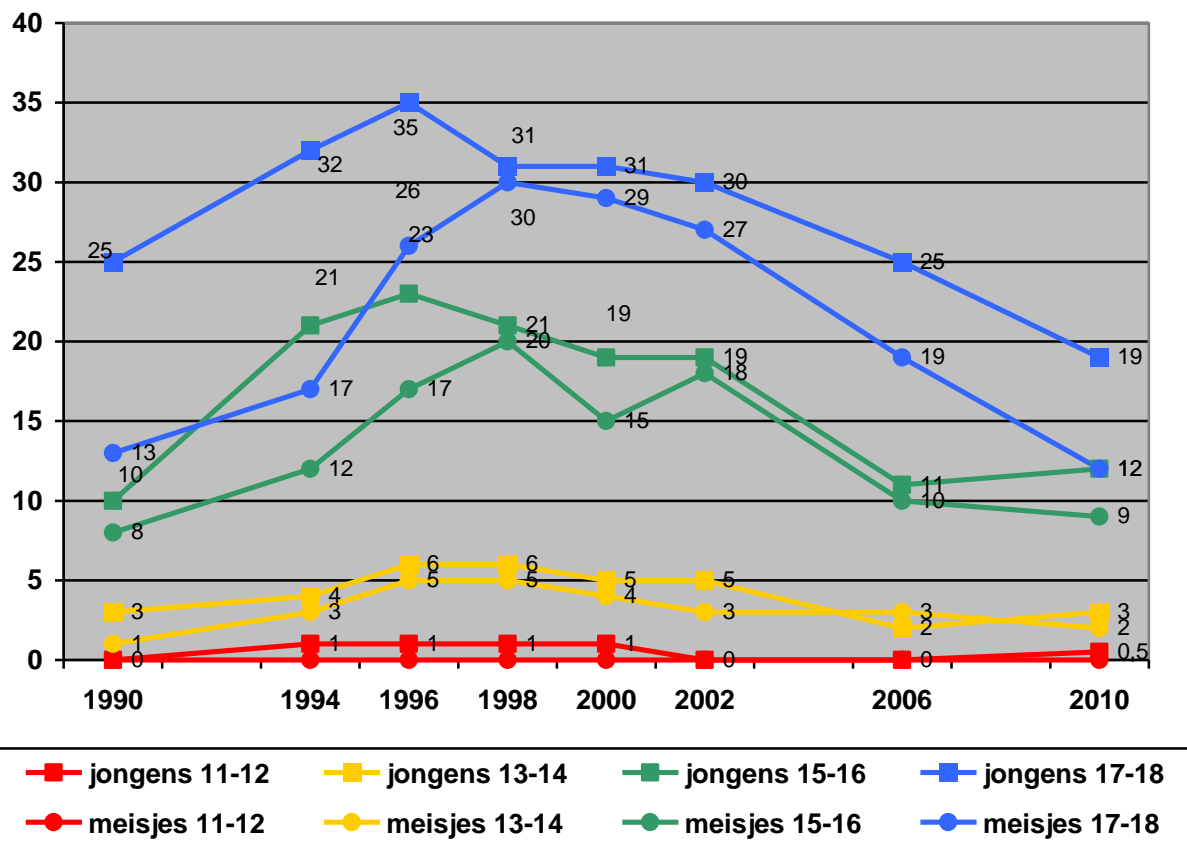
Huidig rookgedrag bij jongeren

De resultaten van het dagelijks roken bij jongeren bevinden zich in grafiek 3. In 2010 roken meer jongens dagelijks dan meisjes (respectievelijk 9,7% en 6,5%; $\chi^2 = 34,39$; $df = 1$; $p < 0,001$). Bekijken we dit per leeftijdsgroep, dan stellen we een (klein) significant verschil tussen jongens en meisjes vast bij de

11-12 jarigen ($\chi^2 = 4,45$; $df = 1$; $p = 0,035$) en een groter verschil tussen jongens en meisjes bij de 17-18 jarigen ($\chi^2 = 25,88$; $df = 1$; $p < 0,001$).

Over de leeftijden heen vinden we een lichte daling van het dagelijks roken bij de jongens van 10,9% in 2006 naar 9,7% in 2010 ($\chi^2 = 4,49$; $df = 1$; $p = 0,034$). Bij de meisjes daalt het dagelijks roken sterker van 8,6% in 2006 naar 6,5% in 2010 ($\chi^2 = 16,88$; $df = 1$; $p < 0,001$). Tussen 2002 en 2006 waren de dalingen in het dagelijks roken sterker (jongens in 2002: 14,9% met χ^2 (2002-2006) = 47,2; $df = 1$; $p < 0,001$; meisjes in 2002: 12,3% met χ^2 (2002-2006) = 45,8; $df = 1$; $p < 0,001$).

De daling van het dagelijks roken tussen 2006 en 2010 is vooral te wijten aan het dalende aantal dagelijkse rokers bij de 17-18 jarige jongeren (van 22,0% in 2006 naar 15,6% in 2010).

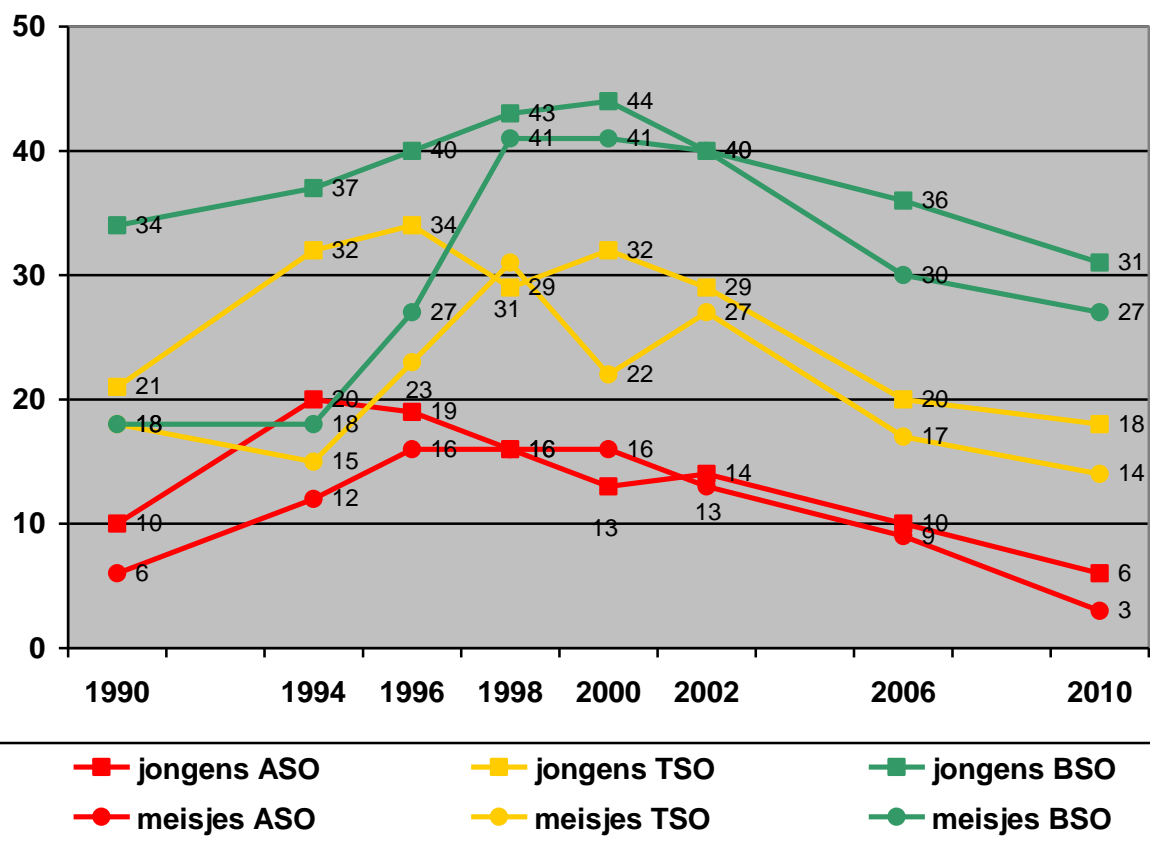
Grafiek 3: Dagelijks roken naar leeftijd

In grafiek 4 bevinden zich de resultaten van dagelijks roken naar opleiding. Het percentage dagelijks rokende jongeren daalt in alle opleidingsniveaus. Jongeren uit het beroepssecundair onderwijs roken echter nog steeds meer dan jongeren uit het technisch secundair onderwijs (jongens: $\chi^2 = 42,73$; $df = 1$; $p < 0,001$; meisjes: $\chi^2 = 40,44$; $df = 1$; $p < 0,001$), die op zich weer vaker dagelijks roken dan jongeren uit het algemeen secundair onderwijs (jongens: $\chi^2 = 69,70$; $df = 1$; $p < 0,001$; meisjes: $\chi^2 = 86,35$; $df = 1$; $p < 0,001$).

In de drie richtingen is de daling in het dagelijks roken tussen 2006 en 2010 significant. In het algemeen secundair onderwijs daalde het dagelijks roken het sterkst van 9,1% in 2006 naar 4,2% in 2010 ($\chi^2 = 45,81$; $df = 1$, $p < 0,001$). Zowel bij de jongens als bij de meisjes was de daling significant.

Het dagelijks roken in het technisch secundair onderwijs daalde licht van 18,8% in 2006 naar 15,7% in 2010 ($\chi^2 = 6,58$; $df = 1$; $p = 0,010$). De jongens vertoonde geen significante daling, terwijl de daling bij de meisjes borderline significant was ($\chi^2 = 3,73$; $df = 1$; $p = 0,053$).

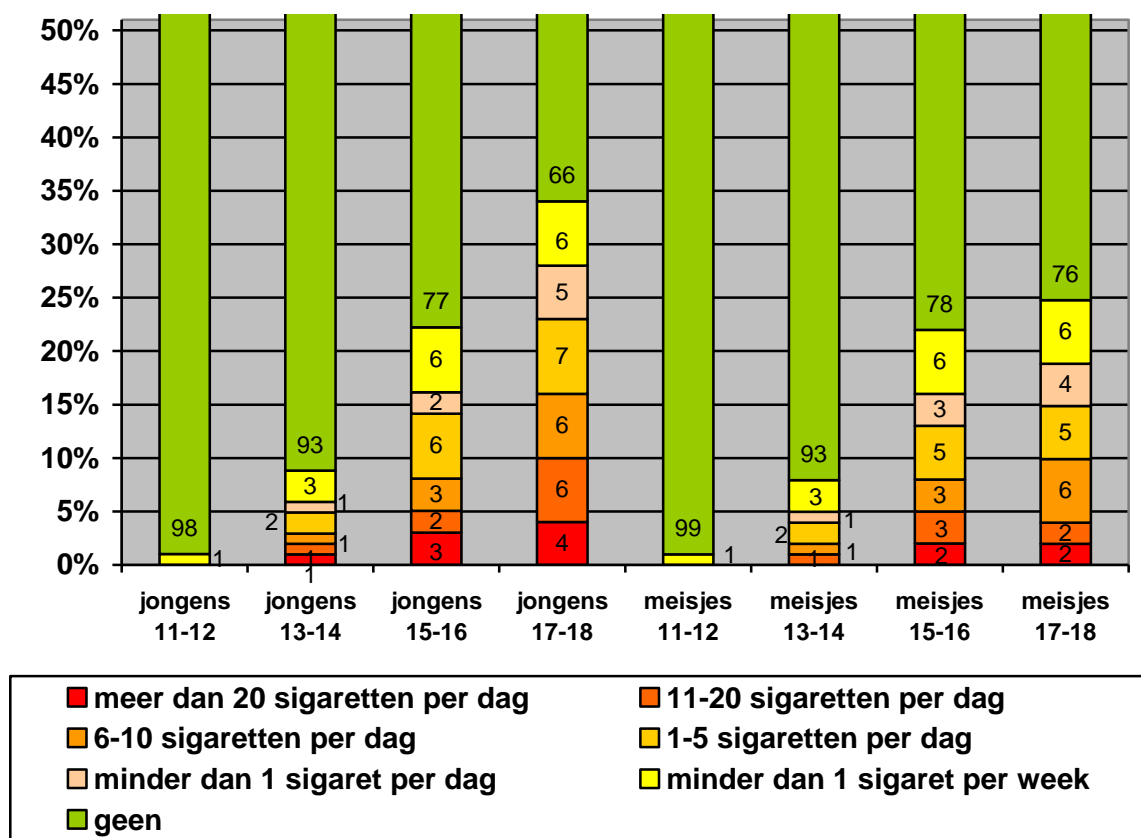
In het beroepssecundair onderwijs was ook een lichte significante daling vast te stellen van 33,3% dagelijkse rokers in 2006 naar 29,2% in 2010 ($\chi^2 = 4,74$; $df = 1$; $p = 0,029$). Bekijken we echter deze resultaten afzonderlijk voor jongens en meisjes, dan valt de significantie weg.

Grafiek 4: dagelijks roken naar opleiding

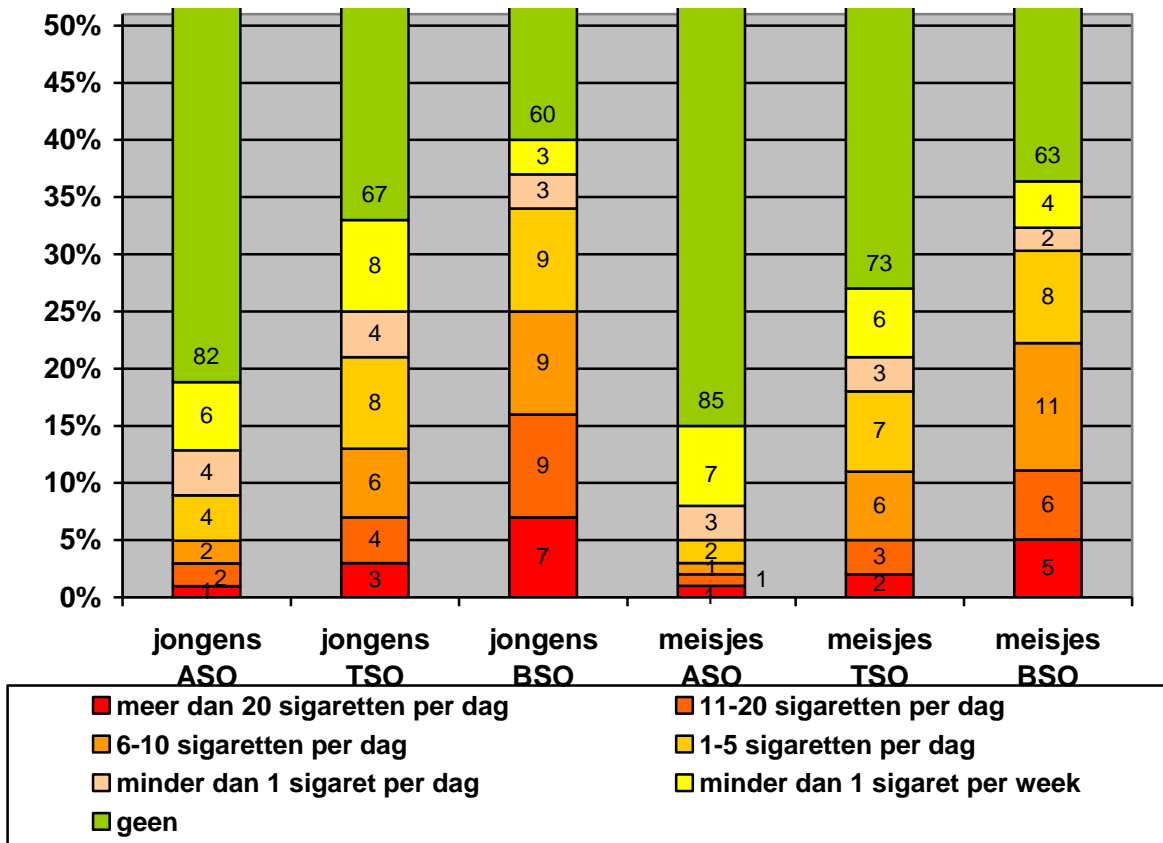
Een daling in het dagelijks roken kan ook het gevolg zijn van een stijging in het wekelijks (maar niet dagelijks) roken. Jongeren roken vaak als ze in groep zijn of uitgaan tijdens het weekend. Door het rookverbod op scholen, wordt de kans om te roken op schooldagen beperkt. We stellen echter vast dat slechts een beperkt aantal jongeren alleen wekelijks rookt. Zo rookt minder dan 0,5% van de 11-12 jarigen alleen wekelijks. Bij de 13-14 jarigen is dat 2%, bij de 15-16 jarigen 4% en bij de oudste leeftijdsgroep rookt 5% wekelijks maar niet dagelijks.

Een volgende vraag gaat na hoeveel de jongeren roken. In grafiek 5 zijn de resultaten naar leeftijd weergegeven. De zware rokers vindt men vooral terug bij de 15-16 jarigen en de 17-18 jarigen. Op 17-18 jaar, rookt 4% van de jongens en 2% van de meisjes meer dan een pakje sigaretten per dag. Bekijkt men alleen de rokers, dan is dat 11% van de rokende 17-18 jarige jongens en 9% van de 17-18 jarige meisjes. Van de rokende 15-16 jarige jongens rookt 12% reeds meer dan een pakje per dag en bij de rokende 15-16 jarige meisjes is dat 9%.

Grafiek 5: Aantal sigaretten naar leeftijd 2010

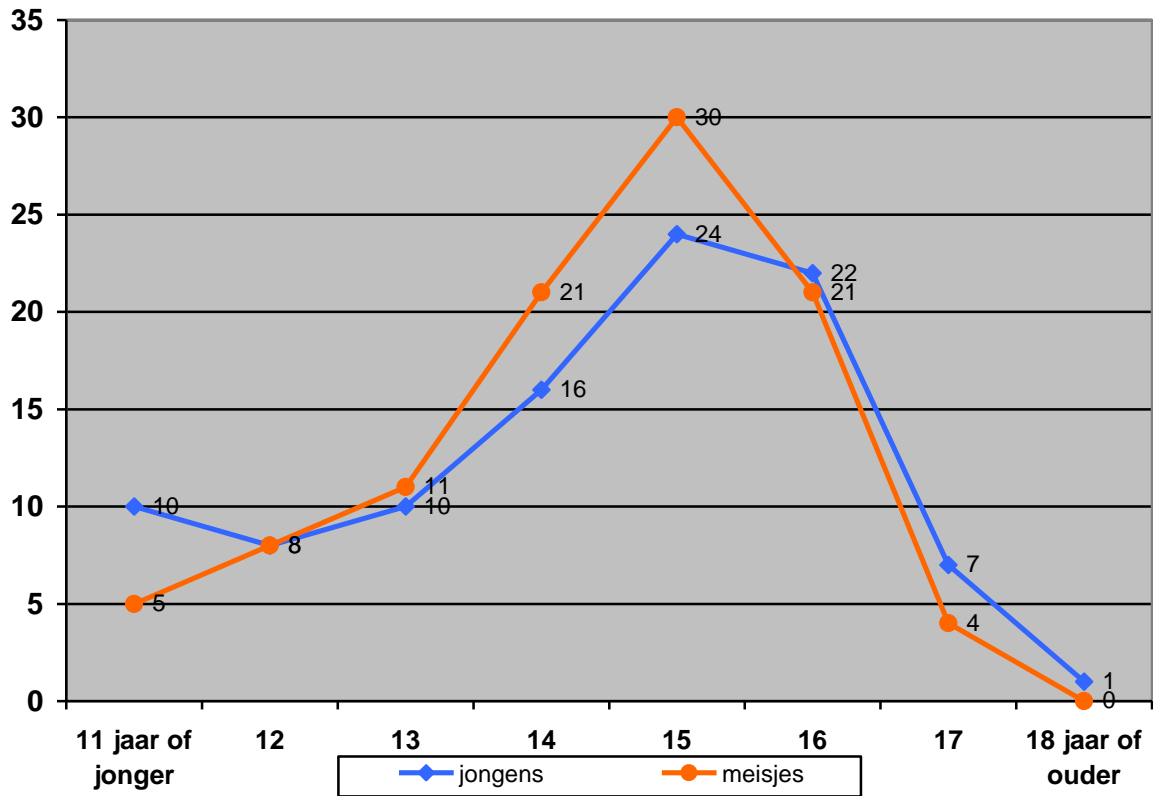
In grafiek 6 staan de resultaten van het aantal sigaretten dat gerookt wordt naar opleiding. Zeven percent van de jongens uit het beroepsonderwijs en 5% van de meisjes uit het beroepsonderwijs roken meer dan 1 pakje per dag. Kijken we alleen naar de rokers, dan is dat 19% van de rokende jongens uit het beroepssecundair onderwijs en 14% van de rokende meisjes uit het beroepssecundair onderwijs. Voor de rokende jongeren uit het algemeen en technisch secundair onderwijs liggen de percentages zware rokers lager: respectievelijk 5% en 4% voor de rokende jongens en meisjes uit het algemeen secundair onderwijs en respectievelijk 10% en 8% voor de rokende jongens en meisjes uit het technisch secundair onderwijs.

Grafiek 6: aantal sigaretten naar opleiding 2006

Leeftijd roken eerste sigaret

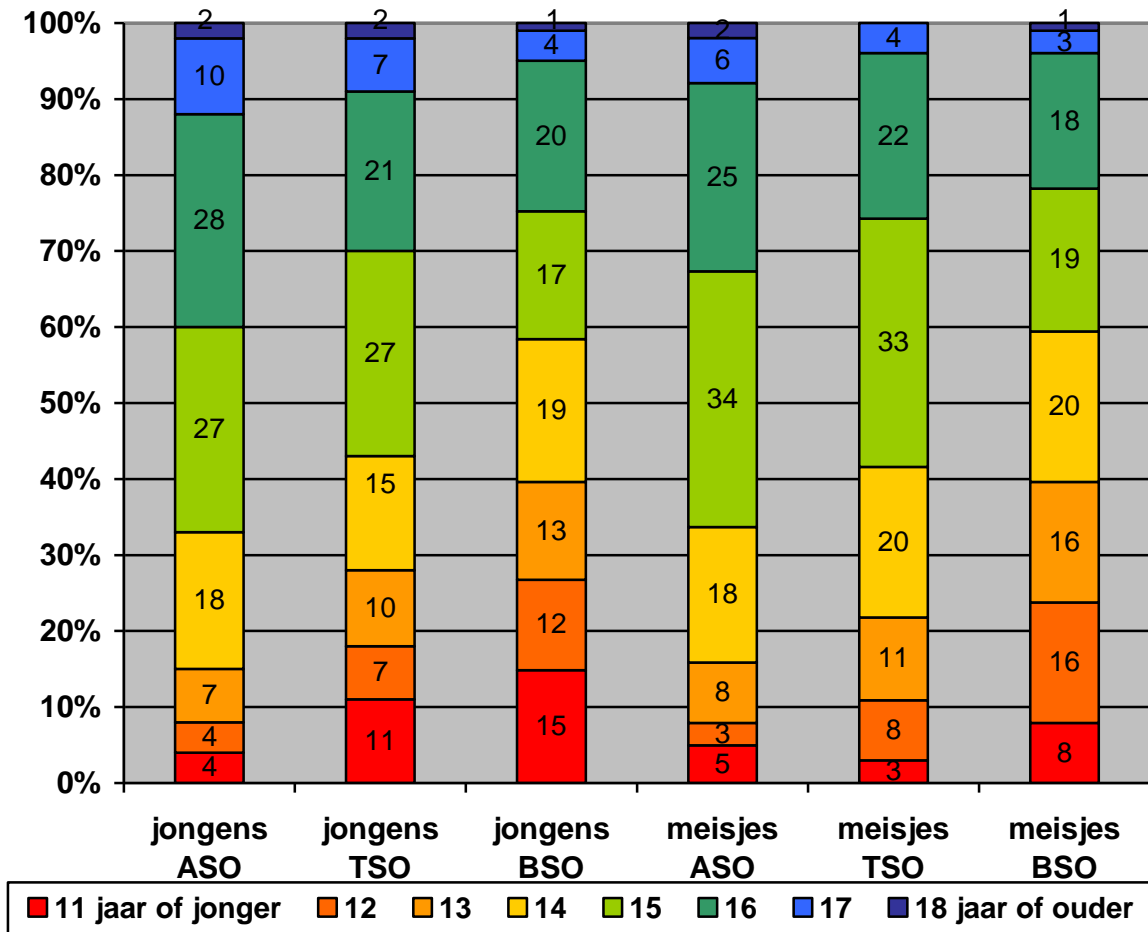
De resultaten met betrekking tot de beginleeftijd van het roken van een eerste sigaret, een belangrijke predictor voor toekomstig roken, bevinden zich in grafiek 7. Alleen de 17-18 jarigen werden hierin opgenomen. Van de jongens die zeggen te roken of gerookt te hebben, begon 68% op 15 jarige leeftijd of eerder. Tien percent van de jongens zegt 11 jaar of jonger te zijn geweest wanneer ze een eerste sigaret gerookt hebben. Van de meisjes die zeggen reeds gerookt te hebben, deed 75% dit op 15 jarige leeftijd of eerder. De meerderheid van de 17-18 jarige jongeren begint te roken tussen hun 13 en 16 jaar.

Grafiek 7: beginleeftijd roken 17-18 jarigen 2010

In grafiek 8 bevinden zich de resultaten van de beginleeftijd van het roken naar opleiding (alleen 17-18 jarigen). Respectievelijk 11% en 15% van de jongens uit het technisch en beroepssecundair onderwijs begonnen reeds te roken op 11 jaar of jonger in vergelijking met 4% van de jongens uit het algemeen secundair onderwijs. Bij de meisjes uit het beroepssecundair onderwijs begon 8% te roken op 11 jaar of jonger. In het technisch onderwijs was dit 3% en in het algemeen secundair onderwijs was dit 5%.

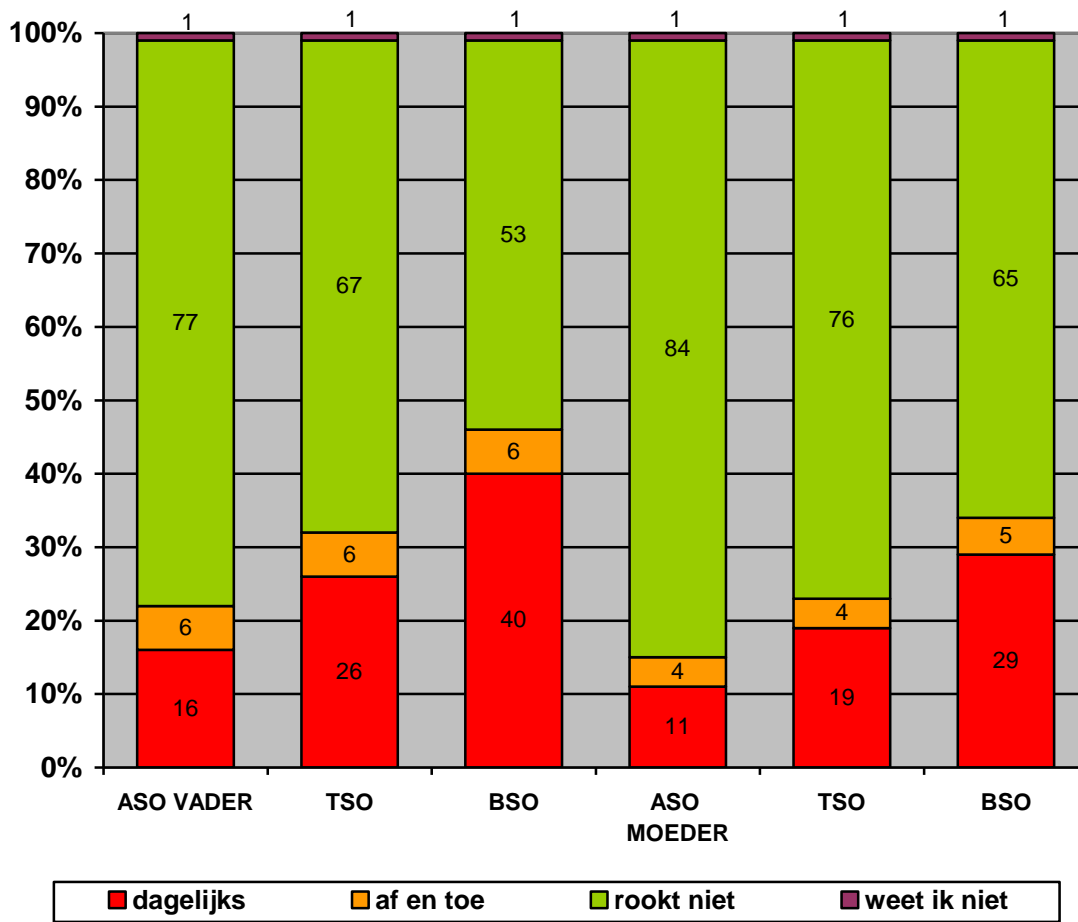
Aangezien dit de resultaten zijn van alleen de 17-18 jarigen moet men hier rekening houden met de kleine groepen (664 rokende jongens verdeeld over de 3 opleidingen en 579 rokende meisjes verdeeld over de 3 opleidingen).

Grafiek 85: beginleeftijd roken naar opleiding 2010

Roken in de omgeving van de jongere

Het roken van belangrijke personen uit de omgeving van de jongere is een voorspeller voor het eigen rookgedrag. We denken hierbij in de eerste plaats aan de ouders van de jongere. In grafiek 9 staan de resultaten van het roken van vader en moeder naar opleiding. Zowel vaders als moeders van jongeren uit het beroepssecundair onderwijs zijn vaker dagelijkse rokers dan ouders van jongeren uit het algemeen secundair onderwijs. De prevalentie van het dagelijks roken van ouders van jongeren uit het technisch secundair onderwijs ligt er tussenin.

Grafiek 9: vader en moeder rookt naar opleiding

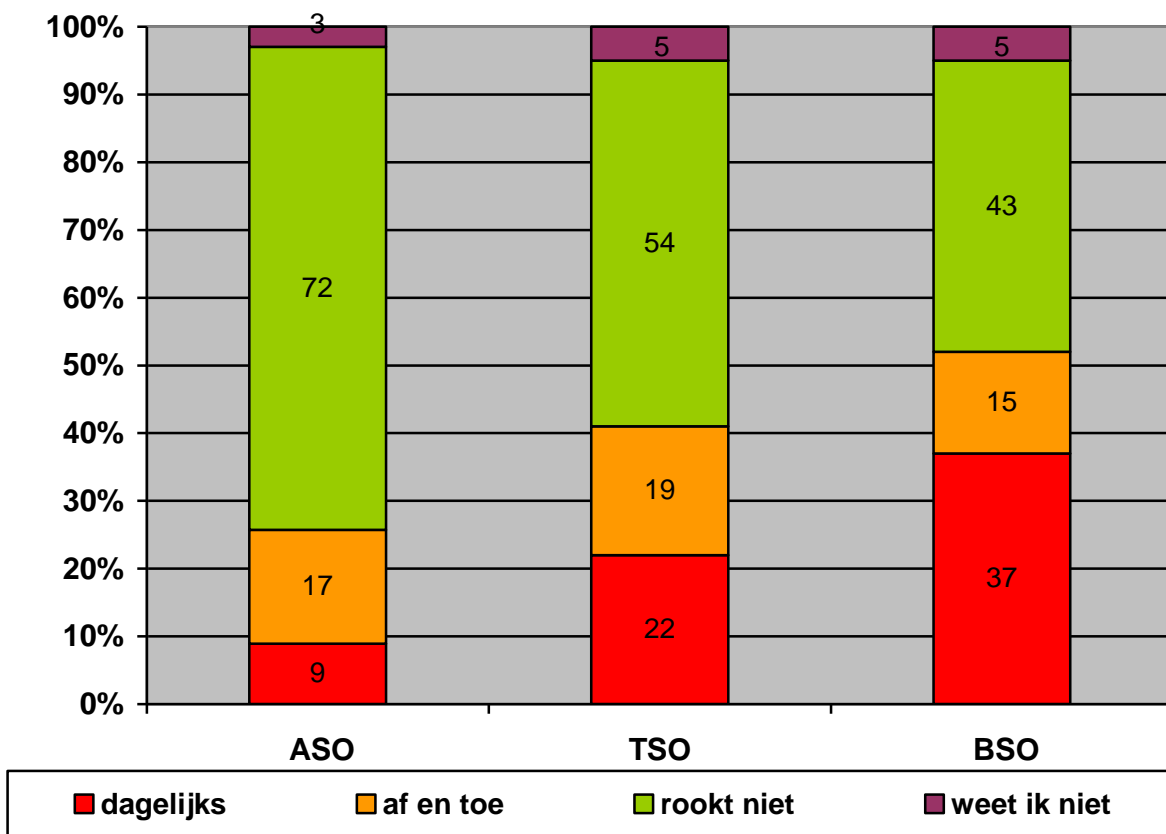
Indien de vader rookt, is de kans groter dat de kinderen ook roken ($\chi^2=73,41$; $df=1$; $p < 0,001$). Van de rokende vaders (dagelijks of af en toe), rookt 17,9% van de kinderen ten minste wekelijks (= wekelijks + dagelijks). Van de vaders die niet roken, rookt 7,4% van de kinderen ten minste wekelijks. In een logistische regressie gecontroleerd voor leeftijd, geslacht en het roken van de moeder in het gezin, vinden we een odds ratio van 2,15. Met andere woorden, indien de vader rookt, heeft de jongere 2,15 keer meer kans om zelf te roken. Deze relatie is significant met een 95% betrouwbaarheidsinterval van 1,85 tot 2,50. Hetzelfde verband kan geobserveerd worden bij de moeders ($\chi^2=248,09$; $df=1$; $p < 0,001$). Van de rokende moeders, rookt 19,9% van de kinderen ten minste wekelijks. Terwijl 8,2% van de kinderen ten minste wekelijks rookt, indien de moeder niet rookt. Controleren we deze relatie voor leeftijd, geslacht en voor het roken van de vader in het gezin, dan is dit significant met een odds ratio van 2,19 (95% betrouwbaarheidsinterval: 1,86-2,56).

Waar beide ouders roken (12,0% van de totale steekproef), rookt 22,2% van de jongere ten minste wekelijks. Indien slechts 1 van de ouders rookt (27,5% van de steekproef), rookt 15,7% van de jongere. Waar geen enkele ouder rookt (60,5% van de steekproef), rookt 6,2% van de jongeren. Deze relatie is significant ($\chi^2 = 364,84$; $df = 2$; $p < 0,001$).

Een tweede groep belangrijke personen uit de omgeving van de jongere zijn de vrienden. De vraag werd gesteld of hun beste vriend of vriendin rookt (grafiek 10). De jongeren uit het beroepsonderwijs gaven het meest aan dat hun beste vriend(in) rookt, gevolgd door jongeren uit het technisch onderwijs en algemeen secundair onderwijs.

Ook hier kan men vaststellen dat indien hun beste vriend rookt, de jongere meer kans heeft om zelf te roken ($\chi^2=2343,06$; $df = 1$; $p < 0,001$). Van de jongeren die aangeven dat hun beste vriend(in) rookt, roken 37,9% zelf ten minste wekelijks. Van de jongeren die aangeven dat hun beste vriend(in) niet rookt, roken er slechts 2,4% ten minste wekelijks. Gecontroleerd voor leeftijd en geslacht, vinden we een odds ratio van 16,30 (95% betrouwbaarheidsinterval: 13,69-19,41). Indien de beste vriend(in) rookt, heeft de jongere 16,3 keer meer kans zelf te roken.

Controleren we deze resultaten voor het roken van vader en moeder, dan stellen we vast dat de odds ratio lichtelijk daalt naar 14,59 (95% betrouwbaarheidsinterval: 12,14-17,53). Maar ook de invloed van de ouders blijft bestaan (roken vader odds ratio = 2,00 (95% betrouwbaarheidsinterval: 1,69-2,37); roken moeder odds ratio = 1,76 (95% betrouwbaarheidsinterval: 1,47-2,11)).

Grafiek 60: beste vriend/vriendin rookt naar opleiding

Conclusie

De dalende trend van het roken bij jongeren, die werd vastgesteld tussen 2002 en 2006, werd verder doorgezet in 2010. Ondanks deze daling, blijven de ongelijkheden in opleiding (een indicator van socio-economische status bij adolescenten) bestaan: meer jongeren uit het beroepsonderwijs roken, ze roken ook meer sigaretten dan jongeren uit het technisch en algemeen onderwijs, en beginnen te roken op jongere leeftijd (waardoor de kans op verslaving vergroot).

De directe omgeving is belangrijk als voorspeller voor het rookgedrag van de jongere. Jongeren uit een rokende omgeving hebben meer kans zelf te roken. Hierbij is het hebben van rokende vrienden de belangrijkste voorspeller, gevolgd door de ouders die roken.

Contact

De studie Jongeren en Gezondheid is te vinden op: www.jongeren-en-gezondheid.ugent.be.

De verantwoordelijke onderzoekers zijn Prof. Dr. Lea Maes en Dr. Carine Vereecken.

Contactpersoon: Dr. Anne Hublet (Anne.Hublet@UGent.be)

Adres:

Universiteit Gent

Faculteit Geneeskunde en Gezondheidswetenschappen

Vakgroep Maatschappelijke Gezondheidskunde

Watersportlaan 2

9000 Gent

Tel: +32.9. 264 94 01

De internationale studie Health Behaviour in School-aged Children is te vinden op www.hbsc.org.